

ŠMEIŽIMO KRIMINALIZACIJOS PAGRĪSTUMAS IR TIKSLINGUMAS: KAI KURIŲ OBJEKTYVIŲJŲ NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIES POŖYMIŲ ANALIZĖ

Aušra Dambrauskienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67
El. paštas: ausra.dambrauskiene@tf.stud.vu.lt

Straipsnyje, siekiant nustatyti šmeižimo kriminalizacijos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse pagrįstumą ir tikslingumą (ultima ratio principo kontekste), analizuojama šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių – objekto, dalyko, veikos padarymo būdo samprata, apibrėžimas įstatymo tekste, aiškinimas ir taikymas.

In order to identify the validity and justifiability of the criminalisation of defamation in the Criminal Code of the Republic of Lithuania (in the context of the ultima ratio principle), the article analyses the interpretation and application of the corpus delicti of objective signs (constituent part) – the object and others (matter, mode of behaviour), and their definition in the text of the law.

Įvadas

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso¹ (toliau – ir Baudžiamasis kodeksas, BK) 154 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą. Tiek šio straipsnio vieta Baudžiamajame kodekse, tiek baudžiamosios teisės doktrina² patvirtina, kad šmeižimu kėsinamasi į kito žmogaus garbę ir orumą. Tačiau už asmens garbės ir orumo pažeidimą Lietuvoje taikoma ne tik baudžiamoji, bet ir administracinė ir civilinė atsakomybė (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³ 2.24 str., Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso⁴ 51¹⁰ str., 175 str., 178 str., 186¹ str., 186² str., 187 str., 189⁴ str., 214⁶ str.).

Nors remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁵ (toliau – ir Konstitucija) 21 ir 22 straipsniais ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁶ (toliau – ir Europos žmogaus teisių konvencija, Konvencija) 8 ir 10 straipsniais garantuojama teisė į garbės ir orumo gynimą, tačiau šiuose aktuose nenumatoma, kaip ir kokiomis priemonėmis asmens garbė ir orumas turi būti ar gali būti ginami. Valstybėms paliekama galimybė pasirinkti atitinkamas gynybos priemones, atsižvelgiant į visuomenėje susiformavusias moralės nuostatas šiuo klausimu, gynimo prioritetus, ekonomines sąlygas, įstatymų leidėjo poziciją ir kitus veiksnius.

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

² ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 195, 198.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

⁴ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, nr. 1-1.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

⁶ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390.

Lietuvos valstybės pasirinkimas asmens garbę ir orumą ginti tiek civilinėmis, tiek baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis bei šmeižimą laikyti nusikalstama veika pasauliniame kontekste nėra išskirtinis⁷, tačiau ar tai apskritai suderinama su baudžiamosios teisės esme ir paskirtimi, taip pat su baudžiamosios atsakomybės kaip griežčiausios priemonės (*ultima ratio*) principu, su tarptautiniais įsipareigojimais ir ar tai yra pagrįsta ir būtina nepriklausomoje demokratinėje teisinėje Lietuvos valstybėje? O gal baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą yra reikalinga, tačiau tik tam tikrais atvejais?

Šie klausimai, įvykus garsiam (rezonansiniam) įvykiui, vis iš naujo gvildenami Lietuvos teisininkų, žurnalistų, politikų ir kitų visuomenės narių viešosiose diskusijose, tačiau itin mažai dėmesio jiems skiriama moksliniuose darbuose. Iš jų galima paminėti tik L. Meškauskaitės straipsnį apie žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių (iš jų ir garbės bei orumo) gynimo būdus ir A. Šindeikio straipsnius asmens garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės santykio tema⁸. Tačiau apskritai šmeižimas kaip nusikalstama veika, jos sudėties požymiai, jų aprašymas baudžiamajame įstatyme, aiškinimas teismų praktikoje ir su tuo susiję klausimai Lietuvos teisės mokslininkų nebuvo analizuoti.

Temos aktualumą rodo ir tai, kad šmeižimo bylų Lietuvos teismuose vis daugėja. Pavyzdžiui, per penkerius metus jų padaugėjo daugiau nei du kartus: 2008 m. pirmosios instancijos teismuose šmeižimo bylų (pradėtų tiek privataus, tiek valstybinio kaltinimo tvarka) buvo 175, o 2013 m. – jau 389⁹. Taip pat 2013 m. pabaigoje įregistruotas ir Baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas¹⁰, rodantis, kad šmeižimo (de)kriminalizavimo klausimai vis iš naujo svarstomi ir teisėkūros lygmeniu.

Atsižvelgus į tai, šio straipsnio tikslas – užpildyti mokslinių tyrimų, analizuojančių šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties objektyviuosius požymius, šios veikos kriminalizavimo pagrįstumo ir tikslingumo kontekste, spragą¹¹. Šiuo tikslu straipsnyje analizuojami tokie šmeižimo sudėties objektyvieji požymiai: objektas (garbė ir orumas), nusikalstamos veikos dalykas (informacija ar nuomonė), veikos padarymo būdas (neatitiktis tikrovei, niekinamas žeminamas pobūdis), samprata, aprašymas (apibrėžtis) baudžiamajame įstatyme, aiškinimas ir taikymas Lietuvos teismų praktikoje. Atsižvelgiant į šmeižimo veikos kriminalizavimo pagrįstumo ir tikslingumo klausimo kontekstą, tyrimo objekto turinį sudaro ir kai kurių tarptautinių žmogaus teisių organizacijų dokumentų, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) sprendimų bei baudžiamosios teisės doktrinos analizė minėtu klausimu.

Įgyvendinant minėtus uždavinius, naudojami kalbinis (lingvistinis) tyrimo metodas, atskleidžiant pagrindines straipsnyje vartojamas sąvokas, sisteminis (teleologinis) teisės aiškinimo metodas, aiškinant Baudžiamojo kodekso normas, nustatant jų esmę ir prasmę, lyginamasis tyrimo metodas, žvel-

⁷ Šmeižimo žemėlapis [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. liepos 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.article19.org/defamation/map.html>>.

⁸ MEŠKAUSKAITĖ, L. Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 64(56), p. 114–123; ŠINDEIKIS, A. Saviraiškos laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? *Jurisprudencija*, 2010, t. 2(120), p. 121–157; ŠINDEIKIS, A. Žodžio laisvė ir jos ribų kaita per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(3), p. 1023–1060.

⁹ Teismų statistika [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

¹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugsėjo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=463170>.

¹¹ Autorė toliau ketina analizuoti šmeižimo kriminalizavimo pagrįstumo ir tikslingumo BK tematiką bei parengti dar vieną mokslinę publikaciją šmeižimo atskyrimo nuo kitų teisės pažeidimų klausimu, todėl bendrasis šio ir būsimo autorės straipsnio tikslas – nustatyti, ar pagrįstai ir tikslingai šmeižimas kriminalizuotas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (atsižvelgiant į *ultima ratio* principą), ar keistinas ir kaip dabartinis teisinis reguliavimas. Toks autorės straipsnių išskyrimas nulemtas apimties reikalavimų, taip pat siekio pakankamai atskleisti temos esmę.

giant į Lietuvos Respublikos baudžiamąjį įstatymą iš tarptautinio teisinio reguliavimo perspektyvos, lyginant atitinkamas teisės normas ir institutus, teisės doktriną bei nacionalinę ir tarptautinę teismų praktiką.

1. Šmeižimo nusikalstamos veikos objekto samprata

Tiek Baudžiamojo kodekso skyrius, kuriame aprašyta šmeižimo nusikalstamos veikos sudėtis, tiek baudžiamosios teisės doktrina¹² patvirtina, kad šmeižimu kėsiniama į kito žmogaus garbę ir orumą ir šios vertybės yra šio nusikaltimo objektas.

Literatūrinėje kalboje asmens orumas suprantamas kaip subjektyvus asmens savęs vertinimas, savo vertės pajautimas, o asmens garbė – visuomenės pripažįstama pagarba už nuopelnus, geras asmens vardas (reputacija)¹³. Taigi asmens garbė siejama su tuo, kaip aplinkiniai, visuomenė vertina konkretų asmenį, t. y. jo padėtį visuomenėje ir kitas savybes. Toks vertinimas priklauso iš esmės ir nuo paties asmens, jo santykių su kitais visuomenės nariais, taip pat nuo to, ką apie jį kalba, skelbia kiti. Orumas šiuo atveju susijęs su tuo, kaip pats žmogus save vertina, su jo požiūriu į save¹⁴.

Jungtinių Tautų visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje¹⁵ po Antrojo pasaulinio karo 1948 m. įtvirtinus nuostatą, kad „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis“ (1 str.), žmogaus orumas tapo conceptualiu įrankiu persvarstant ir iš naujo kuriant žmogaus teisių katalogą ir demokratines teisine valstybes. Orumas tapo teisine kategorija. Įsipareigojimas saugoti ir ginti orumą buvo įtvirtintas daugumoje tarptautinių dokumentų (be Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, taip pat Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte (1966 m.), Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (1966 m.), Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje), valstybių kodifikuotų konstitucijų ir tapo aukščiausia vertybe (savarankišku teisės objektu) pagrindinių žmogaus teisių kataloge. Orumo sampratą savo ruožtu aiškino ir bandė apibrėžti daugelis žmogaus teisės ginančių, konstitucinių ir kitų aukščiausių teismų.

Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino, kad orumo ir žmogaus laisvės apsauga yra „Europos žmogaus teisių konvencijos esmė“ ir kad orumo apsauga yra civilizacijos klausimas¹⁶. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad orumas – neatimama žmogaus, kaip didžiausios socialinės vertybės, savybė; kiekvienas visuomenės narys turi prigimtinių orumą; prigimtines žmogaus teisės užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse¹⁷. Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai. Žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastą esmę, yra aukščiau įstatymo. Atsižvelgiant į tai, žmogaus gyvybė ir orumas vertintini kaip ypatingos vertybės¹⁸. Vokietijos Konstitucinis Teismas taip pat yra pabrėžęs žmogaus orumo, kaip svarbiausios konstitucinės vertybės, esančios kitų pagrindinių (fundamentalių) asmens teisių, konkretinančių žmogaus orumą, pagrindu, reikšmę¹⁹. Kiekvienas žmogus kaip asmuo

¹² ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 195.

¹³ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 165, 463.

¹⁴ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 195.

¹⁵ Visuotinė žmogus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 68-2497.

¹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. *1995 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje SW prieš Jungtinę Karalystę, pareiškimo nr. 20166/92*.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 106-4434.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 109-3004.

¹⁹ Vokietijos Konstitucinis Teismas. *2000 m. gruodžio 12 d. ir 2003 m. kovo 11 d. „Benetton“ sprendimai, BVerfG I BvR 1762/95 ir BVerfG I BvR 426/02*.

turi orumą, neatsižvelgiant į jo savybes, fizinę ar psichinę būklę, jo gebėjimus ir socialinį statusą. Iš jokio žmogaus negalima atimti jo orumo²⁰.

Tačiau orumo, kaip svarbiausios prigimtinės žmogaus savybės, ypatingos reikšmės konstatavimas iš esmės nepateikia konkrečios ir universalios orumo sampratos. Orumas lieka „ypač miglota sąvoka, linkusi į atsitiktinę interpretaciją“²¹. Tas pats pasakytina ir apie garbę.

E. Venckienė, tyrusi žmogaus orumo kaip teisinės kategorijos sampratą, teigia, kad yra daug orumo sampratų ir nėra aiškus jo turinys, todėl teisės į žmogaus orumą pažeidimas negali būti nustatytas. Tarptautinėje teisėje orumas dažnai įvardijamas kaip žmogaus teisių ir laisvių šaltinis, žmogaus kokybės aksioma, konstitucinėje teisėje jis paprastai traktuojamas ir kaip esminė teisinės valstybės norma, o civilinėje teisėje – kaip asmens savęs vertinimas remiantis socialiniu pripažinimu²². Dauguma teiginių minėtuose tarptautiniuose dokumentuose, valstybių pagrindiniuose teisės aktuose, aukščiausiųjų teismų išaiškinimuose yra deklaratyvūs, paveikti filosofinių, teologinių ir ideologinių nuostatų, taigi sunku įžvelgti teisinę žmogaus orumo koncepcijos prasmę. Teisinis turinys čia neapibrėžiamas, todėl žmogaus orumą, remiantis šiais teisės aktais, galima apibūdinti kaip tuščią formulę²³. Tai kelia sunkumų teisės praktikai, nes, kai nėra aiškaus saugomo objekto sąvokos apibrėžimo, kyla jo apsaugos ribų ir gynimo klausimas²⁴.

Izraelio teisės specialistas O. Kamiras taip pat konstatavo orumo termino abstraktumą ir jo turinio neaiškumą ir jurisprudencijoje, ir teisės aktuose. Orumas dažniausiai traktuojamas kaip žmogaus kokybės aksioma, visos teisinės sistemos „organizacinis“ principas. Paradoksalu tai, anot autoriaus, kad nors teisės teoretikai ir praktikai paprastai pareiškia, jog žmogaus orumas – intuityvi, savaime aiški sąvoka, tačiau visuotinai pripažįstama, kad šios vertybės pažeidimas gali būti nustatytas net esant neapibrėžtam abstrakčiam terminui²⁵. Tačiau tai, kad nėra orumo sąvokos apibrėžtumo, turėtų daryti neįmanomą ir jo pažeidimo faktų nustatymą, nes, jei nežinome, ką pažeidžiame, tai nėra ir paties pažeidimo.

Tiek etimologinė termino „orumas“ reikšmė (hebrajiškai – *kavod* – garbė, šlovė, lotyniškai – *dignitas*, *atio* – vertingumas, pagarba, savigarba, rusiškai – *достоинство* (dostoinstvo), vokiškai – *das Würde* ir angliškai – *dignity* – vertingumas, lenkiškai – *godność* – tinkamumas), tiek teisinė šios kategorijos reikšmė²⁶ bei teisės moksle išryškėjusios kelios viena kitai prieštaraujantys koncepcijos apie statinę (orumas objektyviai egzistuoja, nes žmogui duotas iš prigimties, dėl jo savaiminio vertingumo) ir dinaminę (orumo turinys yra visuomeninis vertybinis santykis ir orumas priklauso nuo asmens vaidmens kuriant savo socialinį vertingumą) orumo kategoriją²⁷ nepateikia orumo sąvokos ir vienintelio atsakymo į klausimą, kodėl žmogus vertingas, kodėl save gerbia, kam yra tinkamas, nes, anot E. Venckienės, pats orumo objektas – žmogus – yra daugialypis²⁸.

²⁰ Vokietijos Konstitucinis Teismas. 2006 m. vasario 15 d. sprendimas BVerfG 115, 118.

²¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. liepos 26 d. sprendimas byloje Siliadin prieš Prancūziją, pareiškimo Nr. 73316/01.

²² VENCKIENĖ, E. *Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 4.

²³ VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratų įvairovė ir jos kritinė analizė. *Jurisprudencija*, 2005, t. 77(69), p. 93.

²⁴ VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumas – probleminiai terminologijos aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, t. 10(112), p. 43.

²⁵ KAMIR, O. *Honor and dignity cultures: the case of kavod and kvod ha–adam in Israeli society and law. The concept of human dignity in human rights discourse*. Hague: Springer, 2002, p. 241.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas. 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1. „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. *Teismų praktika*, 1998, nr. 9.

²⁷ VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratų įvairovė ir jos kritinė analizė. *Jurisprudencija*, 2005, t. 77(69), p. 93–97.

²⁸ VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumas – probleminiai terminologijos aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, t. 10(112), p. 44.

Panaši padėtis ir dėl garbės termino. Jei teisiniu požiūriu garbė yra viešoji teigiama nuomonė apie asmenį²⁹, tai asmuo, laikydamasis visų socialinių normų – tiek dorovės normų, tiek teisinių imperatyvų, tampa socialiai vertingas. Nepaisant bendro sutarimo dėl orumo sąvokos stokos, daugelis autorių orumą apibūdina kaip žmogaus teisių sistemą pagrindžiantį principą (objektyvusis kriterijus arba išorinė orumo pusė – teisinis žmogaus subjektiškumas, žmogaus orumas) ir kaip savarankišką teisės objektą (subjektyvusis kriterijus arba vidinė orumo pusė – asmens socialinis vertingumas, asmens orumas)³⁰, todėl garbė – viena iš sudedamųjų socialinio vertingumo dalių yra ir asmens orumo dalis (arba orumas garbės dalis). Atitinkamai nesant bendros orumo sąvokos, garbės termino apibrėžimas taip pat tampa nevienareikšmis.

Teigiama, kad, ginant asmens teisę į orumą kaip socialinį vertingumą, privalu atsižvelgti į konkrečios visuomenės, konkretaus laikmečio dorovinį kontekstą, nes orumas kaip teisinė kategorija turi neginčijamą dorovinį aspektą, kuris nėra konstanta, jis kinta bėgant laikui ir keičiantis vietai ir jo apsauga yra valstybės vidaus teisės uždavinys³¹. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad dorovė arba moralė yra dar abstraktesnė kategorija. Žvelgiant į šiandienę gyvenamąją aplinką, akivaizdu, kad demokratijos ir liberalizmo taip aukštinamas žmogaus individualumas kuria kiekvieno individualius moralinius įsitikinimus ir nuostatas, kurios negali lemti visos valstybės politinės, teisinės tvarkos, juo labiau būti kitų asmenų teisinės atsakomybės pagrindas. Vertybės ir moraliniai įsitikinimai yra išraiška to, ką, remdamiesi asmenine patirtimi, konkretūs žmonės mano esant teisinga. Gėrio ir blogio supratimas yra reliatyvus, nes atspindi požiūrį tų, kurie tą suvokimą apibrėžė³². Todėl šiuo požiūriu moralė (dorovė) yra subjektyvus, nuo žmogaus valios priklausantis reiškinys, kuriuo nebūtų galima pasikliauti, kuriant ir taikant teisę.

Taigi akivaizdu, kad žmogaus (asmens) orumo ir garbės kategorijos itin problemiška sritis, sunki moksliniam ir teisiniam pažinimui. Kadangi orumas susijęs su savęs vertinimu, o garbė – su visuomenės vertinimu, kiekvienas – tiek tas, kurio orumas ar garbė buvo pažeisti, tiek tas, kuris pažeidė kito asmens orumą ar garbę, tiek teismas orumo ir garbės sąvokas supranta intuityviai, subjektyviai, individualiai, taigi skirtingai. Todėl kalbėti apie orumą ir garbę kaip apie teisinius gėrius, kuriuos valstybė saugo, numatydamą netgi baudžiamąją atsakomybę už jų pažeidimą, yra gana pavojinga, nes, kaip minėta, nesant aiškaus šių vertybių turinio, jų pažeidimas taip pat nėra aiškus ar netgi negali būti tinkamai ir teisėtai nustatytas.

Be to, asmens garbė ir orumas yra kintamos vertybės ir keičiasi priklausomai nuo visuomenės ir laikotarpio, kuriuo ta visuomenė egzistuoja. Todėl ginčiuose dėl asmens garbės ir orumo pažeidimo tas pats pažeidimas gali būti traktuojamas visiškai skirtingai ir, atrodytų, analogiškais atvejais priimamas skirtingas sprendimas.

2. Kitų šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių apibrėžimas, aiškinimas ir taikymas

Kaip minėta, siekiant užpildyti mokslinių tyrimų, analizuojančių šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties objektyviuosius požymius, šios veikos kriminalizavimo pagrįstumo ir tikslingumo kontekste,

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas. 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1. „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. *Teismų praktika*, 1998, nr. 9.

³⁰ VAIŠVILA, A. Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu (nuo statiškojo prie tampančiojo orumo sampratos). *Teisės problemos*. 2005, t. 71(63), p. 56; VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumas – probleminiai terminologijos aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, t. 10(112), p. 43; ВЛАСОВ, А. А. *Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации*. Москва: изд-во Сабашниковых, 2000, с. 9–14.

³¹ VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumas – probleminiai terminologijos aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, t. 10(112), p. 49.

³² BJAURUP, J. The Philosophy of Scandinavian Legal Realism. *Ratio Juris*, 2005, vol. 18, no. 1, p. 10.

spragą, toliau analizuojami ir kitų šmeižimo sudėties objektyviųjų požymių – nusikalstamos veikos dalyko, veikos padarymo būdo, sampratos, apibrėžties baudžiamajame įstatyme, aiškinimo ir taikymo Lietuvos teismų praktikoje klausimai.

Baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą pirmiausia kyla asmeniui, paskleidusiam informaciją, t. y. perdavusiam žinias³³. Negausioje Lietuvos Respublikos teismų praktikoje (bendruoju požiūriu) šmeižimo bylose³⁴ vieningai sutariama, kad, atskleidžiant šmeižimo sąvokos turinį, svarbu atskirti informaciją (faktus, duomenis, žinias) nuo nuomonės. Bendruoju požiūriu informacija reiškia žinią, t. y. konstatavimą faktų ir duomenų apie reiškinius, įvykius, asmens veiksmus, savybes. Faktams ir duomenims taikomas tiesos kriterijus, jų egzistavimas gali būti patikrintas įrodymais ir objektyviai nustatytas. O nuomonė yra kokių nors faktų supratimas, vertinimas, požiūris į faktus ir vertybes, komentarai, pastabos. Nuomonė turi vertinamąjį, atspindimąjį pobūdį, o nauja informacija – konstatuojamąjį pobūdį, nes ja teigiami iki tol neišsakyti faktiniai duomenys, pateikiami kaip objektyviai egzistuojantys. Nors nuomonė ir subjektyvi, jai netaikomas tiesos kriterijus, tačiau pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją³⁵, ji turi remtis tikrais faktais ir būti pateikiama sąmoningai neiškreipiant duomenų. Taigi baudžiamoji atsakomybė nekyla už paskleidimą nuomonės apie tam tikrus realius faktus ar įvykius³⁶.

Vis dėlto pasitaiko skirtingų galbūt šmeižiančių tekstų ar žodžių vertinimų. Štai vienoje baudžiamojoje byloje³⁷ buvo konstatuota, kad kaltinamasis šmeižiančio pobūdžio informaciją, kurią išdėstė savo asmeniniame interneto tinklaraštyje, ir kurios šaltinis buvo vienas iš užsienio interneto tinklapis, apie tai, kad Lietuvos žiniasklaidos magnatai savo valdomą spaudą kartais naudoja kaip reketo priemonę, paskleidė apie nukentėjusįjį (vienos leidinių grupės vadovą), neturėdamas jokių realių, faktais patvirtintų duomenų apie žinių tikrumą, ir tai darė suvokdamas, kad paskleistos žinios gali pažeminti nukentėjusįjį kaip asmenį, pakenkti jo autoritetui, verslui, ir sąmoningai to siekė. Teismo vertinimu, kaltinamasis paskelbė ne nuomonę, o faktus, kurių tikrumą buvo galima patikrinti, todėl net ir vertinamieji teiginiai, kurie padaryti nepatikrinus faktų, nėra teisėti. Be to, teismas atkreipė dėmesį į kaltinamojo profesinį pasirėmimą ir einamas pareigas (profesionalus žurnalistas ir Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas), kurios įpareigojo jį įsitikinti kitų informacijos rengėjų paskleistų žinių teisingumu ir, prieš skelbiant komentarus, ją patikrinti.

Pažymėtina, kad kitais atvejais teismų neįsitikinimas informacijos tikrumu nelaikomas pagrindu atsakomybei atsirasti³⁸. Tačiau šiais atvejais minėta sąlyga siejama labiau su kitu šmeižimo nusikalstamos veikos subjektyviuoju požymiu – kalte, kuri pasireiškia tiesiogine tyčia. Žemesniųjų instancijų teismų teiginiai, kad kaltininkas, prieš skleisdamas informaciją, turėjo (privalėjo) ir galėjo įsitikinti jos tikrumu, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo buvo vertinami labiau kaip neatsargią kaltę apibūdinantys

³³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-645/2005.

³⁴ Šiame straipsnyje apžvelgiami tik keli teismų sprendimai, kuriuose nagrinėjami klausimai susiję ir su šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties požymiais, ir šios nusikalstamos veikos kriminalizavimu.

³⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Alithia publishing company LTD & Constantinides prieš Kiprą, pareiškimo nr. 17550/03*.

³⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-408/2007, 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-437/2008, 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009, 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012; Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1021-315/2011; Kauno apygardos teismas. 2012 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-238/2012.

³⁷ Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas. 2012 m. birželio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-76-655/12.

³⁸ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012; Kauno apygardos teismas. 2012 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-301-133/2012; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-4/2011; Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1203-2011.

teiginiai ir nepagrindžiantys tiesioginės tyčios paskleisti tikrovės neatitinkančią informaciją, nes tyčios turinį sudaro šio požymio suvokimas ir norėjimas paskleisti tokią informaciją, o ne neįsitikinimas, ar informacija tikra. Taip pat teismai yra pabrėžę ir sąžiningo suklydimo dėl informacijos tikrumo reikšmę baudžiamajai atsakomybei kilti ir nurodę, jeigu asmuo yra įsitikinęs, kad jo skleidžiama informacija teisinga, ši aplinkybė šalina atsakomybę, nes atsakomybė už šmeižimą kyla, kai kaltininkas suvokia skleidžias tikrovės neatitinkančią informaciją³⁹. Kita vertus, ta pati teismų praktika, kaip minėta, skelbia, jog net ir nuomonė turi remtis faktais, o paskleidimas nuomonės apie tam tikrus realius faktus ar įvykius baudžiamosios atsakomybės neužtraukia⁴⁰. Taigi akivaizdu, kad, atskiriant informaciją nuo nuomonės, vienas atvejais labiau pabrėžiamas šmeižimo nusikalstamos veikos objektyvusis požymis – nuomonės tikrumas, o kitais atvejais – subjektyvusis šios veikos požymis, teigiant, kad kaltinamas asmuo nėra įpareigotas įsitikinti faktų, apie kuriuos reiškia nuomonę, tikrumu.

Grįžtant prie minėtos baudžiamosios bylos⁴¹ pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismas taip pat sutiko su kalbos specialistų teiginiais, jog kaltinamojo nuomonė buvo išreikšta tokia forma, kad skaitytojui būtų sudarytas neigiamas nukentėjusiojo ir jo valdomo dienraščio įvaizdis, juo labiau kad bylos nagrinėjimo metu nebuvo nustatyta, jog nukentėjusysis būtų daręs sunkius nusikaltimus. Nors kaltinamojo paskelbtuose komentaruose vartojami žodžiai „mano nuomone“, „jei tikėtume“, „galiu pagalvoti“ ir pan., tačiau, teismo nuomone, bendras kaltinamojo komentarų stilius ir teikiamos išvados suponuoja tik neigiamą skaitančiųjų nuomonę apie nukentėjusįjį ir jo verslą.

Šiuo aspektu taip pat pažymėtina, kad kitose baudžiamosiose bylose⁴² būtent tokie žodžiai ir jų junginiai: „galima daryti prielaidą“, „įtariama“, „galėjo būti“, „netgi teko girdėti“, „galbūt“ ir panašiai, būtent ir vertinami ne kaip informacija (žinia), neatitinkanti tikrovės ir galinti paniekinti, pažeminti nukentėjusįjį ir pakirsti pasitikėjimą juo, o kaip kaltinamojo nuomonė. Reikia sutikti su šia pozicija, nes būtent teiginiuose, kuriais pateikiama tam tikra informacija, vartojami žodžiai ir posakiai objektyviai leidžia atskirti nuomonę nuo informacijos. Siekiant atskirti faktinio ir vertinamojo pobūdžio teiginius, reikėtų, be kita ko, atsižvelgti ir į visą bylos kontekstą, teiginių išsakymo aplinkybes, jų formuluotes, į tai, ar jais nukentėjusiajam priskiriamas konkretus elgesys, arba, atvirkščiai, pateikiamas tik realaus elgesio vertinimas, į pateikiamo interpretavimo ir turimo faktinio pagrindo, kuriuo jis grindžiamas, santykį ir kt. Pažymėtina, kad, įgyvendindamas pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnį vykdomą kontrolę, Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat atsižvelgia į bylos aplinkybių visumą, įskaitant pareiškėjui inkriminuojamų pasisakymų turinį ir kontekstą.

Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėjęs minėtą baudžiamąją bylą kaip paskutinė instancija⁴³, nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas padarė klaidingas išvadas, vertindamas bylos įrodymus, neatskyrė informacijos nuo nuomonės, neteisingai nustatė subjektyviuosius veikos požymius. Teisėjų kolegija, remdamasi specialisto išvadomis, nustatė, kad kaltinamojo rašinio tekstas yra subjektyvus, juo reiškiamas asmeninė autoriaus nuomonė, pagrįsta trečiaisiais šaltiniais. Niekur tekste netvirtinama, kad šaltiniai yra patikimi. Jokie nauji faktai nepateikti, tik iš kitur pateiktų duomenų daromi subjektyvūs apibendrinimai, kurie nevertinami kaip galutiniai tvirtinimai, o pabrėžiama, kad, pasikeitus pirmi-

³⁹ Žr., pvz., Kauno apygardos teismas. 2012 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-301-133/2012.

⁴⁰ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009, 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012. Taip pat žr. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Alithia publishing company LTD & Constantinides prieš Kiprą*, pareiškimo nr. 17550/03.

⁴¹ Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas. 2012 m. birželio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-76-655/12.

⁴² Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012, 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009, 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-545/2005.

⁴³ Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012.

niams faktams, gali pasikeisti ir apibendrinimai. Kolegija konstatavo, kadangi kaltinamasis, rašydamas apie nukentėjusįjį ir jo valdomą dienraštį, rėmėsi kituose internetiniuose puslapiuose pateikta ir viešai prieinama informacija, komentavo šiuos duomenis, todėl dėl jų pateikė savo nuomonę, ir tokie komentarai būtent patenka į nuomonės apibrėžimą (Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 2 str. 36 d.).

Konstatuodamas, kad kaltinamasis savo internetiniame tinklalapyje pateikė nuomonę, teismas taip pat rėmėsi lietuvių kalbos specialisto išvada, jog išoriniai teksto požymiai – pateikimo vieta (blogas, t. y. internetinis dienoraštis arba tinklaraštis, skirtas asmeninei nuomonei reikšti) ir puslapiinė paantraštė („Subjektyvus požiūris apie tai, kas vyksta“), rodo tekstą esant subjektyvia nuomone. Vidiniai teksto požymiai – tekste vartojami žodžiai „mano nuomone“, dėstomos mintys moduluojamos konstrukcijomis ir žodžiais „mane nudžiugino ir tebedžiugina, deja, nebegaliu tikėti, galiu pagalvoti tik viena, džiaugiuosi“, kurie lietuvių kalba yra asmeninės, subjektyvios nuomonės rodikliai, ir tai, kad aptariama informacija ir jos šaltinis apibūdinami konstrukcijomis „jei tikėtume visais dokumente paviešintais faktais ir komentarais, jį (dokumentą) galiu tik sąlygiškai taip vadinti, žinome daugiau, nei yra tiesos tuose pranešimuose, ir net jei tai nėra tiesa“, aiškiai rodo požiūrį į aptariamus faktus ir jų šaltinį – niekur netvirtinama, kad ten skelbiama neabejotina tiesa, linkstama abejoti tuo. Tai reiškia, kad į skelbiamus faktus ir jų šaltinį teksto autorius žiūri subjektyviai.

Taigi apeliacinės instancijos teismas, skirtingai nei pirmosios instancijos teismas, atsižvelgė į kaltinamojo pateiktame tekste vartojamus žodžius, posakius, jų konstrukcijas, kurie, teismo nuomone, patvirtino tekstą esant subjektyvia nuomone. Be to, apeliacinės instancijos teismas nesureikšmino kaltinamojo padėties, profesijos, kaip įpareigojančios patikrinti reiškiamą nuomonę tiesos aspektu, nes Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse to nenumatyta (6 str.). Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija taip pat pabrėžė, kad nuomonių, komentarų išraiškos būdas nepatenka į BK 154 straipsnio taikymo sritį, t. y. baudžiamoji atsakomybė už kritišką, neigiamą ar aštrią nuomonę negali būti taikoma, nes antraip taip pat būtų paneigta konstitucinė žmogaus teisė laisvai reikšti nuomonę ir įsitikinimus.

Iš tiesų, kiekvieną kartą ginant asmens garbę ir orumą šmeižimo byloje, ypač atskiriant informaciją (faktus) nuo nuomonės, neišvengiamai tenka spręsti klausimą ir dėl kitos vertybės – saviraiškos laisvės, ribų ir apsaugos, todėl būtina įvertinti teisės pateikti informaciją ir kitų asmenų reputacijos ir teisių apsaugos konfliktą⁴⁴, t. y. teismas privalo priimti tokį sprendimą, kuris konkrečioje situacijoje užtikrintų šių dviejų vertybių apsaugos pusiausvyrą. Suteikus nepagrįstą prioritetą vienai iš šių subjektyvių teisių, būtų pažeista kitos teisės esmė.

Pagal Europos žmogaus teisių konvenciją (10 str.) ir Lietuvos Respublikos Konstituciją (25 str.) tam tikrais atvejais saviraiškos laisvė (t. y. teisė reikšti įsitikinimus) gali būti apribota. Tokie apribojimai galimi tais atvejais, kai jie įtvirtinti įstatyme ir yra būtini demokratinėje visuomenėje, siekiant tam tikrų tikslų – užtikrinti nacionalinį saugumą, teritorijos vientisumą, visuomenės saugumą, apsaugoti visuomenės sveikatą ir moralę, kitų asmenų garbę ir orumą, privatų gyvenimą ar ginti konstitucinę santvarką⁴⁵. Taigi asmuo, įgyvendindamas teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, turi neperžengti jų įgyvendinimo ribų, kitaip bus pažeistos *inter alia* kito asmens teisės ir laisvės (šiuo atveju garbė ir orumas), ginamos įstatymo.

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje taip pat yra suformuotas bendrasis saviraiškos laisvės ribojimo testas, pagal kurį, nustatant, ar buvo pažeista asmens saviraiškos laisvė, tiriama: 1) ar saviraiškos laisvės ribojimas buvo įtvirtintas nacionalinėje teisėje; 2) ar tokiu saviraiškos laisvės

⁴⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Pedersen ir Baadsgaard prieš Daniją*, pareiškimo nr. 49017/99.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 49-1424.

ribojimu buvo siekiama teisėtų tikslų; 3) ar įsikišimas į saviraiškos laisvę buvo būtinas demokratinėje visuomenėje⁴⁶. Vadinas, siekiant rasti tinkamą konfliktuojančių žmogaus teisių pusiausvyrą, taikomas proporcingumo principas, pagal kurį balansavimo procese nusveriami teisė būtų tik tiek ribojama, kiek tai yra būtina, o taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui.

Pastaruoju metu daugelis tarptautinių ir nevyriausybinų institucijų ir organizacijų, kurių veiklos sritis susijusi su žmogaus teisių ir laisvių apsauga, iš esmės laikosi veikų, kuriomis kėsinama į asmens garbę ir orumą, dekriminalizavimo krypties. Įvairiuose rekomendaciniuose tarptautiniuose dokumentuose valstybės raginamos stiprinti saviraiškos laisvės apsaugą ir panaikinti iš pradžių laisvės atėmimo bausmę, o vėliau ir baudžiamąją atsakomybę už šmeižimą ir panašaus pobūdžio veikas⁴⁷. Vienas iš esminių tokių rekomendacijų tikslų – užkirsti kelią piktnaudžiauti baudžiamosiomis priemonėmis, siekiant nutildyti kritiką ir žiniasklaidą. Jų teigimu, kliudymas įgyvendinti žodžio laisvės principą sukelia sunkių padarinių visuomenės informavimo veiksmingumui ir išsamumui.

Remiantis šia pozicija, Lietuvos Respublikos Seime 2013 m. gruodžio 23 d. įregistruotas Baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas⁴⁸, kuriame siūloma pakeisti BK 154 straipsnį taip, kad šmeižimu būtų laikomas tik paskleidimas apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančios informacijos, neva šis padarė nusikaltimą, ir sankcijoje numatyti tik vienintelę bausmę – baudą (atsisakant su laisvės apribojimu ar atėmimu susijusių bausmių).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, tokia minėtų tarptautinių organizacijų pozicija yra iš esmės rekomendacinė, ją galima vertinti kaip tam tikrą idealų siekį, politinę deklaraciją, kuri nebūtinai privalo būti nedelsiant įgyvendinta visose valstybėse narėse. Lietuvos Respublikos įsipareigojimai pagal tarptautinę teisę kol kas nereikalauja veikų, kuriomis kėsinama į garbę ir orumą, dekriminalizavimo. Tokie įsipareigojimai galėtų kilti nebent pagal Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsnį arba Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnį (saviraiškos laisvė)⁴⁹. Be to, minėta tarptautinių organizacijų pozicija labiau skirta žiniasklaidai, visuomenei informuoti, viešajai diskusijai, tačiau neaišku, ar ji išliktų tokia pati turint omenyje privačių asmenų tarpusavio santykius.

⁴⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę, pareiškimo nr. 6538/74*; 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Alithia publishing company LTD & Constantinides prieš Kiprą, pareiškimo nr. 17550/03*.

⁴⁷ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas. *Bendrasis komentaras Nr. 34* [interaktyvus]. 2011 m. liepos 21 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>>; Europos Tarybos parlamentinė asamblėja. *Rezoliucija 1577 dėl šmeižto dekriminalizacijos* [interaktyvus]. 2007 m. spalio 4 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1577.htm>>; Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Varšuvos deklaracija, 1997, Bukarešto deklaracija, 2000, Paryžiaus deklaracija, 2001; Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. *Pranešimas Ketvirtajame žiemos susitikime* [interaktyvus]. 2005 m. vasario 25 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oscepa.org/meetings/winter-meetings/585-2005-winter-meeting-vienna>>; OSCE. *Ending the chilling effect. Working to repeal criminal libel and insult laws* [interaktyvus]. Vienna, 2004, p. 9 [žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/13573>>; Council of Europe. Secretariat General Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Information Society Department. *Study on the alignment of laws and practices concerning defamation with the relevant case-law of the European Court of Human Rights on freedom of expression, particularly with regard to the principle of proportionality*. 2012.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas [interaktyvus]. Žiūrėta 2014 m. rugsėjo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=463170>.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421*, 2014.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos analizė taip pat rodo, kad taikyti baudžiamąją atsakomybę už veikas, kuriomis kėsinama į garbę ir orumą, kai yra svarus pagrindas, iš esmės yra galima⁵⁰. EŽTT pripažįsta, kad valstybės valdžia, kaip visuomenės tvarkos garantas, gali imtis priemonių, taip pat baudžiamojo poveikio, kad adekvačiai be nereikalingų ekscesų būtų reaguojama į nepagrįstus ir nesąžiningus žeminamus kaltinimus⁵¹. Nepaisant to, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra ir tos nuomonės, kad griežčiausia saviraiškos laisvės apribojimo forma – baudžiamoji atsakomybė (o ypač laisvės atėmimo bausmė) už netinkamą jos įgyvendinimą, savaime yra griežta (neproporcinga) priemonė, todėl ji turi būti taikoma tik ypatingais atvejais, pagrindžiant jos būtinumą demokratinėje visuomenėje⁵².

Atsižvelgiant į tai, yra nuomonių, kad esama EŽTT praktika neleidžia daryti vienareikšmių išvadų, kaip būtent turi būti reglamentuojama baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą (tuo atveju, kai ji numatyta). Be kita ko, ji neleidžia teigti, kad galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintas reglamentavimas savaime neatitinka Konvencijos reikalavimų⁵³. Šiuo aspektu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų yra pažymėjęs, kad Lietuvos baudžiamajame įstatyme numatyta nusikalstama veika – šmeižimas – išplaukia iš Europos žmogaus teisių konvencijos bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos esminių nuostatų, tikslingai ir teisėtai apriboja laisvę skleisti informaciją, kartu neuždraudžia asmens teisės į saviraiškos laisvę⁵⁴.

Grįžtant prie šmeižimo sudėties objektyviųjų požymių analizės pažymėtina, kad pagal Baudžiamojo kodekso 154 straipsnį paskleista informacija (žinios, faktai) turi neatitikti ir tikrovės. Tai reiškia, kad skleidžiama tai, kas teigiama esant buvę, bet nėra ir nebuvo, arba faktai yra iškreipiami⁵⁵. Šiuo aspektu atrodytų, kad informacijos neatitiktį tikrovei gana nesunku nustatyti, tačiau, kaip yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija gina asmenį, kuris, įgyvendindamas teisę reikšti savo nuomonę, pavartojo ir tam tikrą faktų perdėjimą – hiperbolizavimą (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lingens prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 9815/82), neperžengdamas Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų šios teisės įgyvendinimo ribų⁵⁶. Tai reiškia, kad teismams reikia nustatyti, ar tam tikras tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimas yra tik faktų hiperbolizavimas, ar jau pasiekė tokį laipsnį, kad galima baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą. Kurgi yra toji riba, skirianti faktų hiperbolizavimą ir šmeižimą, ir koku būdu tai galima nustatyti? Pabrėžtina, kad nei įstatymas, nei teismų praktika nepateikia vienintelio atsakymo į šį klausimą.

Dar vienas šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties objektyvusis požymis – niekinamas ir žeminamas tikrovės neatitinkančios informacijos pobūdis, apskritai yra sunkiai apibūdinamas, nes tai vertinamoji kategorija, kurios apibrėžimo BK nepateikia, o aiškinti šį požymį palikta teismų praktikai, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. Minėta, kad garbės ir orumo pažeminimą, paniekinimą kiekvienas supranta individualiai ir skirtingai, todėl net ir skirtingi teismai tuos pačius veiksmus gali vertinti visiškai skirtingai.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Teismų praktika, biuletenis Nr. 28*. Vilnius, 2008, p. 371–413; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Teismų praktika, biuletenis Nr. 29*. Vilnius, 2008, p. 507–549.

⁵¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. *1992 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje Castells prieš Ispaniją, pareiškimo nr. 11798/85*.

⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismas. *2008 m. kovo 27 d. sprendimas byloje Azevedo prieš Portugaliją, pareiškimo Nr. 20620/04; 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje Fatullaev prieš Azerbaidžaną, pareiškimo nr. 40984/07, paragr. 103, 104; 2013 m. kovo 14 d. sprendimas byloje Eon prieš Prancūziją, pareiškimo nr. 26118/10*.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso <...>*.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-645/2005*.

⁵⁵ Vilniaus apygardos teismas. *2012 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-300-190/2012*.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-645/2005*.

Baudžiamosios teisės doktrinoje⁵⁷ pabrėžiama, kad pagal vieną iš *nullum crimen, sine lege* principo nuostatų reikia, kad iš baudžiamojo įstatymo teksto būtų aiškūs nusikalstamos veikos požymiai. Be to, baudžiamosios teisės teorijoje pabrėžiami tokie baudžiamojo įstatymo (taip pat įstatymo, kuriuo kriminalizuojama tam tikra veika) formulavimo „techniniai“ aspektai: kuo vienesnis ir tikslesnis sąvokų apibūdinimas, legalus sąvokų išaiškinimas, formalių požymių prioritetas prieš vertinamuosius ar blanketinius požymius, galimybė baudžiamojo proceso priemonėmis nustatyti ir įrodyti nusikalstamos veikos požymius ir pan. Tokie iš pirmo žvilgsnio elementarūs reikalavimai yra labai svarbūs, nes įstatymų leidėjas, pažeidęs bent vieną iš jų arba jų nesilaikydamas, sudaro teisinės prielaidas netinkamai taikyti baudžiamąjį įstatymą, pernelyg jį interpretuoti⁵⁸. Taigi, atsižvelgus į tai, būtų galima teigti, kad šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties konstrukcija minėtu aspektu neatitinka juridinės technikos reikalavimų, o tai sukelia nemažai problemų taikant baudžiamąjį įstatymą.

Kita vertus, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, pagal Konvencijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatas reikalaujama, kad nusikalstamos veikos turi būti aiškiai apibrėžtos įstatyme, tačiau toks apibrėžimas yra pakankamai aiškus, jeigu individas iš atitinkamo įstatymo teksto arba prireikus pasitelkęs teisminį to įstatymo interpretavimą, turi galimybę žinoti, kokie jo veiksmai ar neveikimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę⁵⁹.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, atsisakydamas priimti nagrinėti kitų teismų prašymus dėl kylančių įstatymų neaiškumų, taip pat dėl baudžiamojo įstatymo aiškinimo, ne kartą yra konstatavęs, kad, jei įstatymuose yra neaiškumų, dviprasmybių, spragų, jas pašalinti yra įstatymų leidėjo pareiga (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d., 2006 m. lapkričio 13 d., 2006 m. lapkričio 20 d., 2007 m. birželio 27 d. sprendimai). Įstatymų leidėjo neišspręsti teisės taikymo klausimai yra teismų praktikos dalykas (Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas, 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas); taigi įstatymų leidėjo neišspręstus teisės taikymo klausimus gali spręsti teismai, nagrinėjantys ginčus dėl atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo.

Teisės doktrinoje taip pat yra teigiama, kad ne visi sudėtingi baudžiamojo įstatymo taikymo klausimai yra nulemti įstatymo trūkumų, nes objektyviai šiais bendro pobūdžio teisės aktais negalima detalai reglamentuoti visų pasitaikančių praktinių situacijų. BK taikyti dažnai yra sudėtinga dėl pačių jame vartojamų teisinių sąvokų sudėtingo vertinamojo pobūdžio, būtinumo jas taikant atsižvelgti į įvairias aplinkybes ir tinkamai jas įvertinti⁶⁰.

Vis dėlto šmeižimo sudėties kai kurių objektyviųjų požymių aiškinimo ir taikymo praktikos analizė rodo, kad baudžiamasis įstatymas nėra tinkamai aiškinamas ir taikomas: skirtingų instancijų teismai skirtingai supranta ir aiškina tikrovės neatitinkančią informaciją ir nuomonę, jų atskyrimą, nevienodai vertina pateiktos informacijos įtaką nukentėjusiojo garbei ir orumui⁶¹, taip pat skirtingai traktuojama

⁵⁷ ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 22.

⁵⁸ ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo <...>, p. 22.; FEDOSIUK, O. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinusius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2014, p. 31.

⁵⁹ GIRDAUSKAS, M.; PRAPIESTIS, J. Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 182.

⁶⁰ GIRDAUSKAS, M.; PRAPIESTIS, J. Baudžiamojo kodekso taikymo <...>, p. 212.

⁶¹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012, 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009, 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-437/2008, 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-545/2005, 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295/2005 ir kt.

kitų objektyvių duomenų svarba baudžiamajai atsakomybei nustatyti⁶². Viena iš priežasčių vis dėlto, manytina, yra paties baudžiamojo įstatymo trūkumai (juridinės technikos reikalavimų nesilaikymas), taip pat šmeižimo objekto sampratos ir saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo pusiausvyros problemos. Nepaisant nuomonės, kad netinkamai taikomas baudžiamasis įstatymas, iškreipiant jo principus ir paskirtį, ne visada reiškia, kad baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamą veiką numatantis įstatymas savaime yra netinkamas (netikslingas) ir todėl turi būti panaikintas, o nusikalstama veika – dekriminalizuota⁶³, tačiau šiuo atveju baudžiamojo įstatymo taikymo problemos, ypač dėl šmeižimo objekto sampratos neapibrėžtumo ir saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo pusiausvyros klausimo, vis dėlto kelia abejonių šmeižimo veikos kriminalizavimo tikslingumu ir pagrįstumu, tai yra viena tokios abejonės priežasčių.

Pridurtina, kad teismo vaidmuo, nors iš esmės ir kūrybinis, priklauso nuo įstatymų leidėjo valios, suformuluotos atitinkamoje taisyklėje ar jų rinkinyje. Teismo užduotis – taikyti nustatytą įstatymine formuluotę konkrečiose baudžiamosiose bylose tokiu būdu, kuris geriausiai išreikštų įstatymų leidėjo valią. Kiekvienu neapibrėžtos, neaiškiai apibrėžtos ar prieštaringos įstatymo formuluotės taikymo atveju teismo uždavinys būtų gerokai paprastesnis, jei įstatymų leidėjas kurtų normas, kurios būtų priderintos prie galiojančių įstatymų sistemos ir lengvai į ją integruotųsi, būtų aiškios, preciziškai tikslios. Tokia tvarka neabejotinai ne tik optimaliai įgyvendintų valdžios padalijimo principą, bet būtų naudinga ir tuo, kad aiškiai nustatytų kiekvienos valdžios atsakomybės ribas. Be to, kiekvienas teisėjas skaito ir supranta įstatymo turinį individualiai, todėl naujas įstatymo interpretavimas teismų praktikoje natūraliai yra suvokiamas ir dažnai išreiškiamas skirtingai. Todėl precedentai nustato taisykles, remdamiesi tam tikromis aplinkybėmis – konkrečios bylos teisiniais faktais, be to, tokios taisyklės yra kazuistinės, t. y. nėra universalios, nedidelė ir jų teisinė abstrakcija, būtina norint sujungti pavienius atvejus į visumą. Taip pat teismų praktikos formavimas vertikalios teismo precedento būdu yra gana sudėtingas ir ilgas. Taigi teismo precedento galimybės išspręsti įstatymo spragų ir kitokių trūkumų problemą yra ribotos. Atsižvelgiant į tai, teisės interpretavimas ir jos kūrimas laikytinas ne savarakiškomis, o papildomomis, išvestinėmis teisės taikymo funkcijomis⁶⁴, todėl šiuo požiūriu teismo vykdomos teisės (šiuo atveju baudžiamojo įstatymo) taikymo veiklos nevertėtų pernelyg sureikšminti ir teisingumo aktu visų pirma laikyti teisingą baudžiamąjį įstatymą, sudarantį sąlygas vienodai teismų praktikai⁶⁵.

Išvados

1. Tokių asmeninių teisinių gėrių, kaip antai garbė ir orumas, abstraktumas, reliatyvumas ir subjektyvumas apsunkina tiek nusikalstamos veikos, pažeidžiančios šiuos gėrius, įtvirtinimą (aprašymą) baudžiamajame įstatyme, tiek baudžiamosios atsakomybės už tokios veikos padarymą taikymą. Kadangi nėra bendro sutarimo dėl asmens orumo ir garbės sąvokų, todėl nesant aiškaus šių ver-

⁶² Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-596/2005, 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-437/2008; Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-712/2012.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso <...>*.

⁶⁴ PIKELIS, A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 70–77; 85–87.

⁶⁵ BARANSKAITĖ, A.; PRAPIESTIS, J. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 49.

- tybių turinio, jų pažeidimas taip pat nėra aiškus ar netgi negali būti tinkamai ir teisėtai nustatytas. Baudžiamajai teisei esant griežčiausiai valstybės poveikio priemonei, šių teisinių gėrių gynyba baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis tampa abejotina ir pavojinga tiek individui, kuriam šios priemonės taikomos, tiek visuomenei, neatitinka baudžiamosios teisės paskirties ir iškreipia teisinės atsakomybės rūšių pusiausvyrą.
2. Šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių aiškinimas ir taikymas teismų praktikoje nėra tinkamas: skirtingai suprantama ir aiškinama tikrovės neatitinkanti informacija ir nuomonė, jos netinkamai atskiriamos, netinkamai nustatoma tokių vertybių, kaip antai saviraiškos laisvė bei asmens garbė ir orumas, riba, nerandama ribos tarp faktų hiperbolizavimo ir šmeižimo, skirtingai vertinama pateiktos informacijos įtaka nukentėjusiojo garbei ir orumui, taip pat skirtingai traktuojama kitų objektyviųjų duomenų svarba baudžiamajai atsakomybei nustatyti.
 3. Netinkamo baudžiamąjį įstatymo taikymo priežastys gali būti įvairios, tarp kurių ir paties baudžiamąjį įstatymo trūkumai (juridinės technikos reikalavimų nesilaikymas), taip pat šmeižimo objekto sampratos ir saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo pusiausvyros problemos. Manytina, kad šiuo atveju baudžiamąjį įstatymo taikymo problemos, ypač dėl šmeižimo objekto sampratos neapibrėžtumo bei saviraiškos laisvės ir asmens garbės bei orumo pusiausvyros klausimo, vis dėlto kelia abejonių šmeižimo kriminalizavimo tikslingumu ir pagrįstumu, tačiau tai nėra vienintelė tokios abejonės priežastis.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. Visuotinė žmogus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 68-2497.
3. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77-3290.
4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77-3288.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390.
6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, nr. 1-1.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
9. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 71-1706.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 63-1827.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 109-3004.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 49-1424.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 94-4048.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 123-4649.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 126-4805.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 72-2866.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 106-4434.

Specialioji literatūra

18. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009.

19. BARANSKAITĖ, A.; PRAPIESTIS, J. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 41–68.

20. BJAURUP, J. The Philosophy of Scandinavian Legal Realism. *Ratio Juris*, 2005, vol. 18, no. 1, p. 1–15.

21. Council of Europe. Secretariat General Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Information Society Department. Study on the alignment of laws and practices concerning defamation with the relevant case-law of the European Court of Human Rights on freedom of expression, particularly with regard to the principle of proportionality, 2012.

22. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Pranešimas Ketvirtajame žiemos susitikime [interaktyvus]. 2005 m. vasario 25 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oscepa.org/meetings/winter-meetings/585-2005-winter-meeting-vienna>>.

23. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Varšuvos deklaracija, 1997; Bukarešto deklaracija, 2000; Paryžiaus deklaracija, 2001.

24. Europos Tarybos parlamentinė asamblėja. *Rezoliucija 1577 dėl šmeižo dekriminalizacijos* [interaktyvus]. 2007 m. spalio 4 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1577.htm>>.

25. FEDOSIUK, O. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinusius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2014, p. 27–42.

26. GIRDAUSKAS, M.; PRAPIESTIS, J. Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 177–214.

27. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas. *Bendrasis komentaras Nr. 34* [interaktyvus]. 2011 m. liepos 21 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>>.

28. KAMIR, O. *Honor and dignity cultures: the case of kavod and kvod ha-adam in Israeli society and law*. The concept of human dignity in human rights discourse. Hague: Springer, 2002, p. 241.

29. MEŠKAUSKAITĖ, L. Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 64(56), p. 114–123.

30. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000.

31. OSCE. *Ending the chilling effect. Working to repeal criminal libel and insult laws* [interaktyvus]. Vienna, 2004 [žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/13573>>.

32. PIKELIS, A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 69–88.

33. ŠINDEIKIS, A. Saviraikšis laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? *Jurisprudencija*, 2010, t. 2(120), p. 121–157.

34. ŠINDEIKIS, A. Žodžio laisvė ir jos ribų kaita per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(3), p. 1023–1060.

35. ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 12–25.

36. VAIŠVILA, A. Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu (nuo statiškojo prie tampančiojo orumo sampratos). *Teisės problemos*. 2005, t. 71(63), p. 49–61.

37. VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratų įvairovė ir jos kritinė analizė. *Jurisprudencija*, 2005, t. 77(69), p. 91–98.

38. VENCKIENĖ, E. Žmogaus orumas – probleminiai terminologijos aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, t. 10(112), p. 43–51.

39. VENCKIENĖ, E. *Žmogaus orumas, kaip teisinė kategorija: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

40. ВЛАСОВ, А. А. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. Москва: изд-во Сабашниковых, 2000.

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija

41. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 6538/74.

42. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Castells prieš Ispaniją*, pareiškimo nr. 11798/85.

43. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1995 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *SW prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 20166/92.

44. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Pedersen ir Baadsgaard prieš Daniją*, pareiškimo nr. 49017/99.

45. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. gruodžio 17 d. sprendimas byloje *Cumpănă ir Mazăre prieš Rumuniją*, pareiškimo nr. 33348/96.

46. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. liepos 26 d. sprendimas byloje *Siliadin prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 73316/01.

47. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Azevedo prieš Portugaliją*, pareiškimo Nr. 20620/04.

48. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Alithia publishing company LTD & Constantinides prieš Kiprą*, pareiškimo nr. 17550/03.

49. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje *Fatullaev prieš Azerbaidžaną*, pareiškimo nr. 40984/07.

50. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. kovo 14 d. sprendimas byloje *Eon prieš Prancūziją*, pareiškimo nr. 26118/10.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

51. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Teismų praktika, biuletenis Nr. 28*. Vilnius, 2008.

52. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Teismų praktika, biuletenis Nr. 29*. Vilnius, 2008.

53. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2005.

54. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295/2005.

55. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-645/2005.

56. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-545/2005.

57. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-596/2005.

58. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-337/2006.

59. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-408/2007.

60. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-437/2008.

61. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009.

62. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-4/2011.

63. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012.

64. Kauno apygardos teismas. 2012 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-238/2012.

65. Kauno apygardos teismas. 2012 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-301-133/2012.

66. Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1057/2010.

67. Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1021-315/2011.

68. Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1203-2011.

69. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-300-190/2012.

70. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-641-468-2012.

71. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-712/2012.

72. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012.

73. Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas. 2012 m. birželio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-76-655/12.

Kitų valstybių teismų praktika

74. Vokietijos Konstitucinis Teismas. 2000 m. gruodžio 12 d. ir 2003 m. kovo 11 d. „Benetton“ sprendimai, BVerfG 1 BvR 1762/95 ir BVerfG 1 BvR 426/02.

75. Vokietijos Konstitucinis Teismas. 2006 m. vasario 15 d. sprendimas BVerfG 115, 118.

Travaux préparatoires

76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas. 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1. „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. *Teismų praktika*, 1998, nr. 9.

77. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421, 2014.

VALIDITY AND JUSTIFIABILITY OF CRIMINALISATION OF DEFAMATION: ANALYSIS OF CERTAIN OBJECTIVE FEATURES OF THE COMPOSITION (*CORPUS DELICTI*) OF DEFAMATION

Aušra Dambrauskienė

S u m m a r y

While the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the Constitution of the Republic of Lithuania guarantee the right to the defence of personal honour and dignity, it does not specify in which ways and means this right can be exercised. Therefore, the states themselves can choose appropriate remedies in the light of the moral rules established in the society on this matter, the defence priorities, economic conditions, the position of the legislature, and other factors.

The choice of the Lithuanian state to defend a person's honour and dignity in both civil and administrative and criminal legal remedies raises doubts as to its compatibility with the nature and purpose of the criminal law, as well as the principle of criminal liability, as the last resort (*ultima ratio*), and international commitments.

The above doubts are primarily reflected by the absence of the unified conception of the offense of defamation, i.e. the abstract nature, relativity and subjectivity of personal legal goods such as honour and dignity, as well as mismatch between the objective features of the *corpus delicti* of defamation to the requirements of legal technique, i.e. their evaluative nature. The relation between the personal honour and dignity and freedom of expression too. This complicates the application of criminal liability (criminal law) and poses a threat of unjust prosecution and punishment. Therefore, the criminal law being the strongest remedy of the state, the defence of a person's honour and dignity in criminal legal means becomes questionable and dangerous both for the individual to whom this remedy is applied, and the general public.

Įteikta 2014 m. lapkričio 5 d.

Priimta publikuoti 2015 m. sausio 28 d.